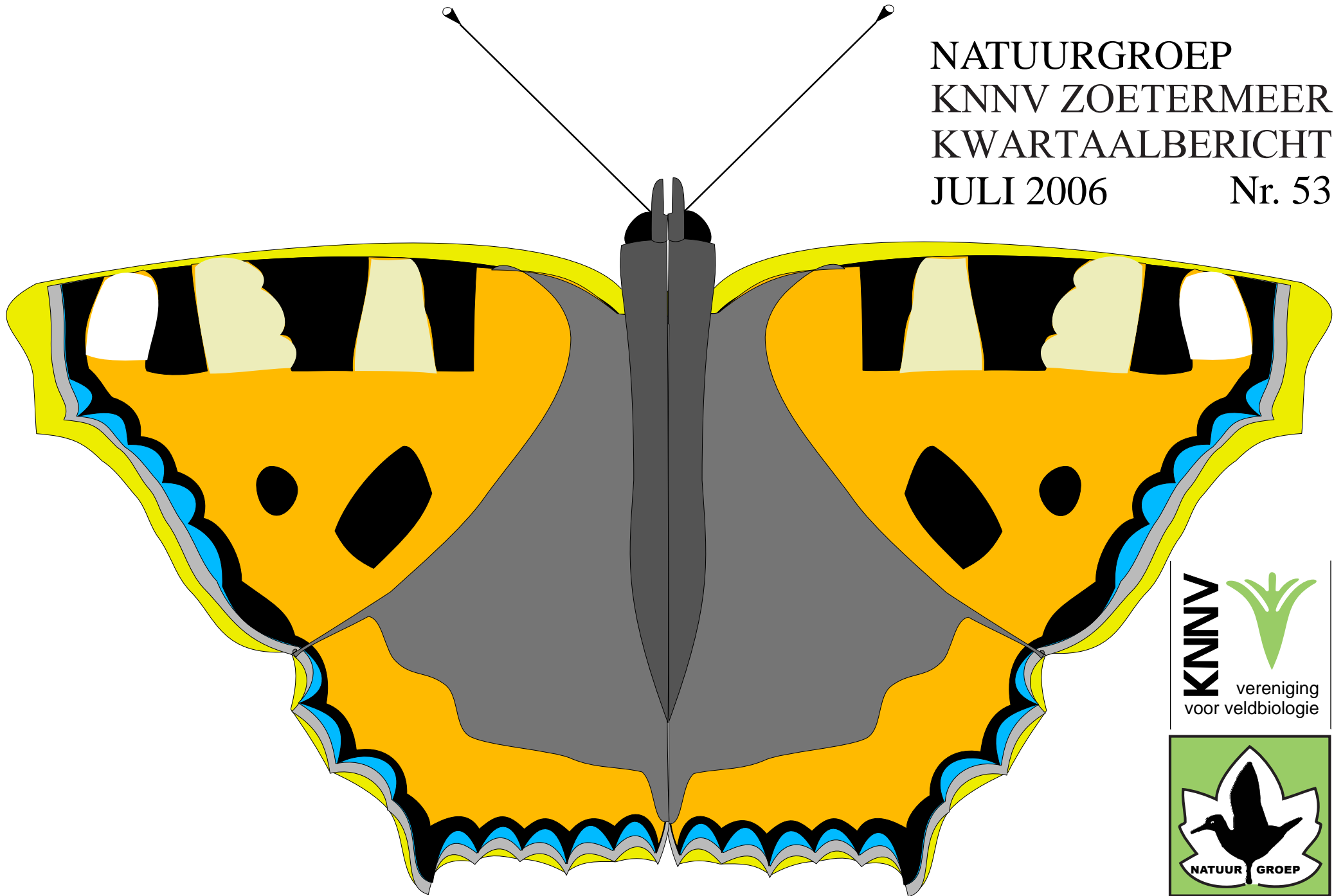

NATUURGROEP
KNNV ZOETERMEER
KWARTAALBERICHT
JULI 2006 Nr. 53

NATUURGROEP KNNV ZOETERMEER

www.knnv.nl/zoetermeer

KWARTAALBERICHT Nr.53

juli 2006

INHOUD

1. VAN DE REDACTIE	3
2. RECTIFICATIE PESTVOGELS IN ZOETERMEER.....	3
3. VERTEGENWOORDIGENDE VERGADERING VAN DE KNNV	3
4. SCHIET-, KRAAK- EN KATWILG IN TOEKOMSTIG OOSTERHEEM	5
5. DE BALIJ IN WORDING	6
6. FEBRUARI IN MEI	7
7. EEN FRISSE AVOND ROND DE PELGRIMSHOEVE.....	7
8. ZELDZAME EN BESCHERMDE "WILDE" PLANTEN IN ZOETERMEER.	8
9. DE VARENS IN HET WESTERPARK	10
10. HERTSHOORNWEEGBREE IN BUYTENWEGH.....	12
11. BONT KROONKRUID	12
12. ZWARTE TOORTSEN	13
13. BLEKE KLAPROOS	13
14. KLIMOPBREMRAAP	13
GEZIEN IN ZOETERMEER:	14
15. OPNIEUW OEVERZWALUWEN IN OOSTERHEEM.....	14
16. ZOETERMEERSE WAARNEMINGEN UIT HET VOGELDAGBOEK.....	14
17. OPLEVERING NATUURVRIENDELIJKE OEVERS	16
18. IEPZIEKTE IN HET WESTERPARK.....	17
19. SLAKKEN EN SCHELLEN IN ZOETERMEER: AGAATHORENS.....	18
BUITEN DE VERENIGING	19
20. OOK KNNV ACTIEF OP DE DAG VAN HET PARK, 28 MEI J.L.	19
21. ZATERDAG 23 SEPTEMBER 2006: NATIONALE NACHTVLINDERNACHT. 21	
22. NOORDNATUURNIEUWS.....	21

23.	NATUUR- EN MILIEUAGENDA ZOETERMEER	23
24.	NAMEN	27
25.	IK WIL OOK LID WORDEN	27
26.	INDEX	28

Ook in Zoetermeer schrijft de natuur geschiedenis. Zij zoekt haar journalisten, want zij bestaat slechts bij de gratie van wie haar ziet.

Doe 1x per 2 à 3 weken 2 uurtjes mee met de plantenwerkgroep.

Goeie sfeer, boeiend, leerzaam, nuttig.

Informatie: Evelien van den Berg, tel:

079-3213445 (18:00-19:30)

1. Van de redactie

Beleid op basis van ecologische kennis wil maar niet van de grond komen. Feiten (aantallen, soorten en tellingen volgens landelijk vastgestelde protocollen) en emotionele drijfveren staan vaak haaks op elkaar. Twee voorbeelden die dit illustreren.

1. de jaarlijks terugkerende eksterdiscussie. Emotie: er komen hoe langer hoe meer eksters in Zoetermeer met als gevolg dat alle zangvogels (inclusief onze vertrouwde huismus) worden uitgemoord. Feiten: landelijk gezien vertoont de stedelijke eksterstand een licht dalende trend. De oorzaak hiervoor moet volgens deskundigen o.a. gezocht worden in de zwarte kraai die, na de ekster nu ook de binnensteden als broedgebied heeft ontdekt. En waar kraaien verschijnen verdwijnen de eksters. Geen enkele stadsvogeltelling tot nu toe heeft aangetoond dat een hoge eksterstand gepaard gaat met een lage zangvogelstand. De Zoetermeerse situatie wijkt niet af van dat landelijk beeld. (Bron: Marcel van der Tol, VWZ). Voor meer achtergronden en feiten verwijs ik graag naar het interessante artikel over kraaiachtigen (Corviden) van Gert Bayens dat in "Vogelnieuws" van juni 2006 verscheen. NB: Vogelnieuws is het blad van Vogelbescherming Nederland.

2. de sinds 2002 weer actueel geworden vossendiscussie. Emotie: er komen, sinds de vossenjacht verboden is hoe langer hoe meer vossen en die vreten alle weidevogeljongen plus hun eieren op. Feiten: de vos heeft na de tweede wereldoorlog, ondanks het feit dat er tot 2002 op haar gejaagd mocht worden heel Nederland weten te koloniseren. Een grootschalig, vier jaar durend onderzoek heeft onlangs aangetoond dat de vos van de twintig soorten zoogdieren en vogels die het op de eieren en jongen van weidevogels hebben voorzien, slechts van ondergeschikt belang is. Buizerd, blauwe reiger en hermelijn zijn de belangrijkste predatoren. En laat nu juist de vos de belangrijkste predator zijn van hermelijnen!

Heldere verhalen met daaruit voortvloeiend een eenduidig overheidsbeleid zou je zo denken. Maar ondanks al die feiten blijven we hardnekkig geloven in het bestrijden van kraaiachtigen en vossen. Wat de eksters betreft geldt dat de flora- en faunawet verlangt dat aantoonbare schade (voor de mens) aannemelijk moet worden gemaakt om tot bestrijding over te gaan. Gelukkig valt dat niet mee. En voor de vossen heeft minister Veerman onlangs vastgesteld dat deze dieren (buiten natuurgebieden) weer bestreden, lees bejaagd mogen worden. Of het (waarvoor?) helpt maakt blijkbaar niet uit, als er maar krachtadig wordt opgetreden lijkt de boodschap! Ter vergelijking: iedereen in Nederland weet inmiddels wel dat het verbreden van snelwegen niet leidt tot het oplossen van files maar toch passen we deze falende tactiek al toe sinds de jaren '60 van de vorige eeuw.

Een vereniging die louter uit natuurjournalisten bestaat heeft in elk geval een duidelijke missie: het in beeld brengen en communiceren van de (Zoetermeerse) natuur, opdat niemand acheraf kan zeggen dat hij of zij de feiten niet kent. De redactie blijft dan ook iedere Zoetermeerder oproepen natuurwaarnemingen aan ons door te geven. Dat kan door een mailtje te sturen aan zoetermeer@knnv.nl of per post aan onze secretaris: Taeke M. de Jong, Marsmanhove 2, 2726 CM Zoetermeer.

2. Rectificatie Pestvogels in Zoetermeer

De redactie

In het artikel van Peter van Wely is in het vorige blad nr. 52 op bladzijde 15 door de redactie een fout gemaakt: de tekst 'De roepende kreet 'sirra-sirra', is zeer kenmerkend.' moet natuurlijk zijn 'De triller 'sirr-sirr', is zeer kenmerkend.'

3. Vertegenwoordigende Vergadering van de KNNV

op 22 april 2006

Johan Vos

Op 22 april vond de vertegenwoordigende vergadering van de KNNV op het oude landgoed "De Reehorst" in Driebergen plaats, Dit landgoed ligt pal naast station Driebergen-Zeist. Op deze jaarlijkse bijeenkomst toetst het landelijk bestuur haar beleid en kunnen de 55 afdelingen moties indienen om daarop invloed uit te oefenen. Net als voorafgaande jaren mocht ik de afdeling Zoetermeer vertegenwoordigen. Ongetwijfeld staat

er inmiddels ook een verslag van deze bijeenkomst op de KNNV-website dus zal ik me beperken tot een paar persoonlijke indrukken.

De afdeling Zeist, Heuvelrug en Kromme Rijn had gezorgd voor een gastvrij onthaal op een prachtige locatie waar we naast een excursie over het landgoed ook nog eens een heerlijke biologische lunch kregen aangeboden. Hartelijk dank!

De voorzitter ging in zijn inleiding in op wat er bij de bijeenkomst ter gelegenheid van de natuuragenda voor duurzame welvaart in Den Haag was besproken. Positief is dat natuur tegenwoordig wordt gezien als essentieel onderdeel van de welvaart, dat natuur momenteel door Europa beter beschermd wordt dan vroeger zonder Europa en dat het besef groeit dat natuurtechniek veel meer ingezet moet worden dan nu gebeurt, met name bij het ontwikkelen van nieuwe woonwijken.

Wat de huisvesting van het landelijk bureau en de winkel betreft wordt al een tijdje gezocht naar een nieuwe locatie, het ziet er naar uit dat de vereniging inschuift bij een zusterorganisatie in Zeist (Vogelbescherming). "Natura" zal in de toekomst niet meer door de vereniging maar door de Uitgeverij worden uitgegeven. Verder heerst al enige tijd een discussie over de naam KNNV en het logo binnen de eigen gelederen, maar de voorzitter wilde die discussie nu liever (nog) niet voeren. Dit alles tegen de achtergrond van een krimpend aantal leden en steeds oplopende kosten, met name door de ledenadministratie. De KNNV kent gemiddeld zo'n 500 adreswijzigingen per jaar en tevens komen er jaarlijks zo'n 700 nieuwe leden bij. Tegelijkertijd zeggen er ook (iets meer) dan 700 leden hun lidmaatschap weer op. Gestreefd wordt naar een database waar de afdelingen hun eigen ledenadministratie kunnen bijhouden.

De afdracht (= wat de afdelingen aan de landelijke KNNV betalen, o.a. voor Natura) voor 2006/2007 is vastgesteld op 17,25 Euro, een kleine verhoging in vergelijking met vorig jaar.

Lang werd gesproken over het onderwerp "WA-verzekering". Wat is het geval? De reguliere WA-verzekering van de KNNV dekt sinds 2006 de risico's van het organiseren van kampen en reizen niet meer. Om die reden dient er een aparte dure reisverzekering te worden afgesloten. Het landelijk bestuur had al besloten dat de premie wordt doorberekend aan de deelnemers van de verzekerde reisactiviteiten. De discussie ging deze dag vooral over de verdeelsleutel die hiervoor door het landelijk bestuur wordt voorgesteld om te hanteren. Uiteindelijk werd alleen een motie aangenomen die onderzoek wil laten doen naar het aantal leden dat jaarlijks reist.

En dan de KNNV-waarnemingsprojecten. Het slakkenproject van vorig jaar is succesvol verlopen. De resultaten zijn bij het ministerie van LNV uitgewerkt en in het mei-nummer van Natura zal aandacht worden geschonken aan dit project. Het waterbeestjesproject is inmiddels van start gegaan.

En dan de KNNV-pluim voor de mooiste afdelingswebsite. De afdelingen Hoorn, Den Helder en Roosendaal waren genomineerd en uiteindelijk ging de pluim naar Roosendaal. Gefeliciteerd!

Op het middagprogramma stonden twee inhoudelijke bijdragen. De moeraswerkgroep (de KNNV heeft naast afdelingen ook een aantal landelijke werkgroepen) deed verslag van haar activiteiten sinds de oprichting. En tot slot kwam de afdeling waar we te gast waren (afd. Zeist, Heuvelrug en Kromme Rijn) uitgebreid aan het woord. Het grote enthousiasme van de beide sprekers kwam, ondanks het late tijdstip duidelijk over. Natuur speelt in het Nationaal park Utrechtse heuvelrug i.o. in elk geval een cruciale rol met volop kansen voor deze KNNV-afdeling!

Terugkijkend op deze dag kan ik mij niet aan de indruk onttrekken dat het bestuur van een langzaam krimpende KNNV zich in een lastig pakket bevindt. Aan de ene kant wordt samenwerking met zusterverenigingen bepleit maar aan de andere kant dien je je als vereniging ook te onderscheiden van de concurrentie als je tenminste herkenbaar wilt blijven voor potentieel nieuwe leden. En die aanwas van leden heb je weer nodig om te overleven en waarnemingsprojecten als het waterbeestjesproject te financieren. Vandaar dat in het nieuwe KNNV-promotieplan suggesties gedaan worden om af te komen van de naamsonbekendheid bij het grote publiek, het enigszins stoffige imago en de interne gerichtheid. Of dat lukt is echter de vraag. Ruim honderd jaar geleden werd in Nederland het natuurbelang door mensen als E. Heimans en Jac. P. Thijssen op de kaart gezet. De in die tijd opgerichte verenigingen zoals "Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten", "Vogelbescherming Nederland" en de "Nederlandse Natuurhistorische Vereniging" waren middelen om de Nederlanders aan te zetten tot natuurbescherming, -studie en -beleving.

In de ruim 100 jaar die achter ons ligt is op dit vlak veel bereikt en de natuur lijkt populairder dan ooit. De Vereniging Natuurmonumenten plus de Nationale Landschappen (natuurbescherming) hebben samen bijna

een miljoen leden. Iedere groep organismen heeft tegenwoordig zijn eigen fanclub, ook wel PGO (particulier gegevens verzamelende organisatie) genoemd en binnen die 12 PGO's wordt op uitgebreide schaal natuurstudie beoefend. Het IVN dat voor natuureducatie en -beleving staat kent 180 afdelingen over het hele land verspreid. Aan belangstelling dus geen gebrek. Waarom de KNNV van deze belangstelling zo weinig profiteert blijft een raadsel of speelt toch dat gebrek aan een vlot, modern imago haar parte? In de trein terug kwam ineens dat gesprek met die doorsnee in natuur geïnteresseerde Zoetermeerse weer boven. Ik stond toen in een KNNV-kraampje in het stadshart. "wat is KNNV eigenlijk", vroeg ze belangstellend en ik begon uit te leggen. "O ja", knikte ze begrijpend, "net zoiets als het IVN dus en daar ben ik al lid van, van de vogelwerkgroep ook trouwens". Ik kon het niet over m'n hart verkrijgen om deze dame aan te sporen om ook nog eens lid van de KNNV-afd. Zoetermeer te worden! En dat is misschien wel het probleem.

BERICHTEN UIT DE PLANTENWERKGROEP

4. Schiet-, kraak- en katwilg in toekomstig Oosterheem

Fred Reeder

Op donderdag 20 april j.l. startte het buitenseizoen van de plantenwerkgroep. Per fiets, zoals was afgesproken reed ik naar de Olaf Palmelaan waar we hadden afgesproken. In tegenstelling tot vorig jaar toen we half april al het idee hadden dat we wel twee weken eerder hadden kunnen beginnen kreeg ik nu het gevoel van "waar beginnen we aan?" Bijna nog geen boom in blad en alleen hier en daar wat speenkruid te zien. Maar achteraf viel het toch wel mee.

We hadden een kilometerhok uitgekozen (30.58.33) gelegen aan de uiterste oostgrens van Zoetermeer. Naast de dijk waarop de hoge snelheidslijn is aangelegd, troffen we een strook voormalig akkerland aan dat al een paar jaar braak moet liggen. Deze strook wordt doorsneden door wat nieuw aangelegde ontwateringsloten. Het geheel wordt begrenst door een nieuwe weg die Oosterheem scheidt van de eerder genoemde HSL. Goed beschouwd gaat het hier om een grensgebied dat Zoetermeer scheidt van Moerkapelle, maar wel keurig gelegen is binnen het uitgekozen kilometerhok. Tilly, Anton, Peter, Fred en om het makkelijk te maken, een tweede Fred (Fred Janssen) vormden deze avond het gezelschap dat de plantengroei registreerde. Om de paar meter bogen we ons over plantenrozetten die we tegen kwamen zoals bijvoorbeeld die van fluitenkruid en scherpe boterbloem. Met twee weegbree- en ereprijssoorten, madeliefje, paardebloem, akker- en speerdistel vormde zich al gauw een rijtje van zo'n 45 soorten.

E. Hallier, 1882

E. Hallier, 1882

A. Masolef, 1891

Fig. 1 Schietwilg

Fig. 2 Kraakwilg

Fig. 3 Katwilg

Langs een sloot stond naast elkaar spontane opslag van drie wilgensoorten, de kat-, kraak- en schietwilg welke we aan de vorm van het katje en de kleur en vorm van het blad in dit seizoen makkelijk op naam konden brengen. Op veel plaatsen kwamen we hier gevleugeld hertshooi tegen en naast het koolzaad stond er nog zo'n koolplant. Bij nader onderzoek moesten we die onderbrengen onder de cultuurgewassen. Het was een bloeiende spruitkoolplant wat goed te ruiken is als je het blad kneust. Op de terugweg, lopend langs de steenhopen van de nieuwbouw, hoorden we de roep van de zwarte roodstaart, die zich het beste thuis voelt in

nieuwbouwwijken met veel steenhopen. Als laatste dien ik nog het trieste lot te vermelden van een vrouwtjesfazant, die zich vluchtend voor ons, letterlijk te pletter vloog tegen het talud van de HSL. Op de terugweg waren de kraaien al aan hun opruimwerkzaamheden begonnen.

5. De Balij in wording

Fred Reeder

Woensdag 3 mei trok de plantenwerkgroep er voor de tweede keer dit jaar op uit. En onder heel wat mooiere weersomstandigheden dan de avond van twee weken terug. De verzamelplaats was dit keer de Balijhoeve. Met zijn achten zijn we richting Nootdorp "Naukampse weg" gefietst om een gebied aan de uiterste westgrens van de Balij te bezoeken. Een gedeelte van onze bestemming, het natuurbos was nog niet als zodanig herkenbaar en te betreden hoewel de kaart ons anders wilde doen geloven. Wat we aantroffen was oud boerenland dat aan "de natuur" is overgelaten.

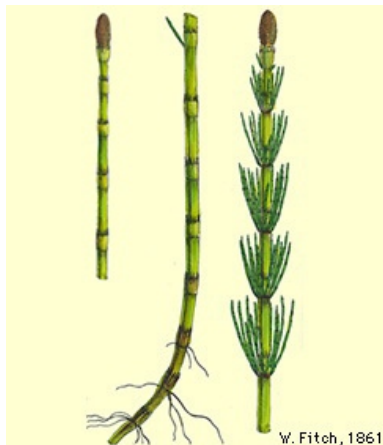

Fig. 4 Holpijp

Al fietsend en wandelend zagen en/of hoorden we heel wat vogelsoorten zoals kluut, tapuit, lepelaar, slobbeend, tureluur, grutto en scholekster, om er maar eens een paar te noemen.

Maar we hebben het hier over de plantenwerkgroep. Die kon zich verheugen op een niet alledaagse plant in Zoetermeer, de holpijp. In de duidelijk met kwelwater gevulde sloten, te herkennen aan het bekende op olie lijkende laagje met ijzerbacteriën waren deze planten massaal aanwezig. De vondst van de avond wordt zo'n ontdekking meestal genoemd door één van onze leden, maar zij was er dit keer niet bij. Voor het overige kwamen we weer de typische voorjaarssoorten van de zware klei tegen zoals grote en geknikte vossenstaart, gewone en kluwenhoornbloem, koolzaad, groot en klein hoefblad. Over het algemeen viel het deze avond, wat de planten betreft wat magertjes uit maar de polders met de vogels om ons heen maakten het geheel toch weer tot een boeiende avond. Twee uur later werd de fietstocht terug gemaakt met 50 soorten op de lijst terwijl we volop genoten van een mooie, bijna zomerse zonsondergang.

6. Februari in mei

Fred Reeder

We schrijven 31 mei 2006, we schrijven 9 graden Celsius, we schrijven? juist, dit is een verslag van een plantenwerkgroepavond aan het begin van de meteorologische zomer en koud dat het was! Maar goed, zoals op de website te lezen is gaat de avond altijd door. Ook bij regen dus ook bij kou maar dan wel goed ingepakt.

Fig. 5 Witte waterlelie

Tilly, Anton, Evelien en Fred bezochten deze avond het volkstuintuincomplex aan de Voorweg naast de "trouwboerderij". Gelukkig voor ons neemt niet iedere volkstuintuinbezitter het zo nauw met het wieden van ongewenste kruiden zodat er nog heel wat te noteren viel. We vonden "normale" onkruiden als boterbloemsoorten: kruipende, blaartrekkende en scherpe, hondsdraf, diverse hoornbloemsoorten en liesgras en riet in de sloot. Opvallend was dat er hier aardig wat planten stonden van de reuzenbalsemien. Tussen de opkomende worteltjes, doorgesloten sla en bloeiende peterselie vonden we harig knopkruid, driekleurig viooltje en herik. Daarna nog wat moed verzameld en de slootkant van de Voorweg bekeken. Hier vonden we slanke waterkers, kalmoes, liesgras, witte waterlelie, gele plomp en grote egelskop.

Verkleumd door de kou, onze arme Tilly kon nauwelijks nog strepen door de koude handen, besloten we er na een uurtje of twee maar mee te stoppen. Hopelijk is het de volgende maal toch echt zomer.

7. Een frisse avond rond de Pelgrimshoeve

Johan Vos

Na de eerste bijna hittegolf van 2006 was het donderdagavond 15 juni winderig en ronduit fris. Met z'n drieën (Monique, Sinie en ik) hebben we de directe omgeving van de Pelgrimshoeve op de wilde plantengroei gechecked en dat leverde ons een lijst met 125 soorten op. Gedeeltelijk waren de bermten in die buurt al gemaaid maar gelukkig stond er ook nog genoeg gewas overeind. Onze zoektocht bracht ons vooral in de bermten van de Zuidweg, de Rokkeveenseweg en de A12 en aan het eind van de avond hebben we ook het terrein achter de oude rioolwaterzuivering en de wal bij de gevangenis nog even bekeken.

Fig. 6 Heggewikke

Op het braakliggende terrein achter de gebouwen waar de kunstenaars van de BaZtille hun activiteiten uitoefenen was dit keer weinig te beleven. Er was een gronddepot ontstaan met stevige hekwerken eromheen en van de botanische diversiteit van vorig jaar was bitter weinig meer over. Wel uitbundige klaprozenpracht achter de hekwerken! Bijzondere vondsten van deze avond waren: zomerfijnstraal op twee groeiplaatsen, rood guichelheil op verscheidene plekken langs het pad tussen de spoorbaan en de Zuidweg en een prachtig zuiver exemplaar (met drie bloeistengels) van de rietorchis onderaan het talud van de Zuidweg. De zoektocht naar de heggewikke in de berm van de A12 leek in eerste instantie geen resultaat op te leveren.

Pas na ons afscheid, op weg naar het station Zoetermeer-Driemanspolder op de fiets kwamen Monique en ik deze, voor Zoetermeer heel bijzondere soort prachtig bloeiend tegen. Dit alles nadat we traditiegetrouw, weer bij de Pelgrimshoeve aangekomen, nagenoten van een kopje echte "Siniethee". Dank daarvoor.

8. Zeldzame en beschermde "wilde" planten in Zoetermeer.

Johan Vos en Wim de Liefde

Eind jaren '80 van de vorige eeuw lanceerde FLORON het AA-soortenproject. (AA staat voor attractieve aandacht) Dit project was zo opgezet dat relatief onervaren floristen in korte tijd de actuele stand van zaken omtrent 105 speciaal voor dit doel geselecteerde plantensoorten in beeld konden brengen. Het project was een groot succes en ook in Zoetermeer kwamen er veel belangstellenden op af. Achteraf gezien hebben wij er onze plantenwerkgroep aan te danken. Tegenwoordig zijn we gewend geraakt aan Rode lijsten (van in hun bestaan bedreigde soorten) en soortbescherming die de Flora- en faunawet sinds 2002 biedt. Hoogste tijd om te onderzoeken welke soorten uit ons lokale plantenbestand tot één van deze categorieën behoren. Vandaar dat we in dit nummer van ons kwartaalbericht de lokale aandachtsoortenlijst presenteren van 61 in Zoetermeer voorkomende plantensoorten die in hun bestaan bedreigd worden en/of nationale bescherming genieten. Gezien de (strategische) betekenis van deze soorten voor het ruimtelijk beleid en het beheer van de openbare ruimte gaan we de komende jaren extra aandacht besteden aan de verspreiding van deze soorten.

N	Srtnr.	Ned. naam	Bescherming	Rode Lijst	Aantal KM ² s
1	00460	brede wespenorchis	B1		24
2	00187	gewone dotterbloem	B1		25
3	00412	grote kaardenbol	B1		30
4	00171	zwanenbloem	B1		26
5	00890	rietorchis	B2		18
6	00886	brede orchis	B2	KW	8
7	00364	gele helmbloem	B2		19
8	00386	kamgras		GE	12
9	00279	korenbloem		GE	20
10	00896	gewone vogelmelk	B1		12
11	00529	bosaardbei		GE	11
12	01065	harige ratelaar		KW	13
13	00015	bolderik		EB	13
14	00199	ruig klokje	B2		12
15	00194	prachtklokje	B2		10
16	00894	wilde marjolein	B2		7
17	00014	welriekende agrimonie		KW	7
18	01377	kleine maagdenpalm	B1		10
19	00717	aardaker	B1		4
20	00034	daslook	B2		3
21	00195	akkerklokje	B1		7
22	00750	grote keverorchis	B2	KW	3
23	00532	wilde Kievitsbloem	B2	BE	5
24	01255	krabbescheer		GE	4
25	00276	stijf hardgras	B2	GE	4
26	00734	zomerklokje	B2	KW	4
27	01136	kleine pimperl		KW	2
28	00934	tongvaren	B2		3
29	00113	steenbreekvaren	B2		3
30	00196	rapunzelklokje	B2	KW	2
31	01616	gevlekte orchis	B2	KW	3
32	00153	bevertjes		KW	2
33	00271	karwij		GE	2
34	01143	borstelkrans		KW	2
35	00548	kruisbladwalstro		KW	1
36	00441	brede waterpest		GE	2
37	00461	moeraswespenorchis	B2	KW	1
38	00304	muurbloem	B2	EB	2
39	01474	kleine wolfsmelk		BE	2
40	00637	veldgerst		GE	2
41	00821	waterdrieblad	B2	GE	2

N	Srtnr.	Ned. naam	Bescherming	Rode Lijst	Aantal KM ² s
42	00880	bijenorchis	B2		1
43	00696	slanke mantelanjer		EB	2
44	01015	gulden sleutelbloem	B2	KW	2
45	01283	grote tijm		KW	2
46	00051	hondskruid	B2	GE	1
47	00062	valse kamille		KW	1
48	00071	wondklaver		KW	1
49	00198	grasklokje	B1		1
50	00884	vleeskleurige orchis	B2	KW	1
51	00392	rood peperboompje		KW	1
52	00501	stijve wolfsmelk		EB	1
53	00524	dwergviltkruid		GE	1
54	00899	klimopbremraap		GE	1
55	00919	klein glaskruid	B2		1
56	01014	slanke sleutelbloem	B1		1
57	01016	stengelloze sleutelbloem	B2	BE	1
58	01243	akkerandoorn		KW	1
59	01258	blauwe knoop		GE	1
60	01953	kleine ruit		KW	1
61	01312	goudhaver		GE	1

Fig. 7 Lijst met Beschermden/Rode lijst/Aandachtsoorten

De lijst is gebaseerd op inventarisaties van de plantenwerkgroep die sinds 1993 op Zoetermeers grondgebied hebben plaatsgevonden.

De kolom Bescherming geeft aan:

de status van de soort die in de Flora en Faunawet is vastgelegd^a waarbij geldt, dat voor de soorten van:

- lijst 1 sinds vorig jaar geen ontheffing meer hoeft te worden aangevraagd (uiteraard blijft, ook voor deze soorten wel de zorgplicht gelden);
- lijst 2 geldt dat indien beheer of ruimtelijke ontwikkelingen het voortbestaan van de soort in gevaar brengt er een door LNV goedgekeurde gedragscode van een sector, organisatie of bedrijfsschap van kracht moet zijn, of zolang dat niet het geval is een ontheffing moet worden aangevraagd;
- lijst 3, moet altijd een ontheffing te worden aangevraagd.

Het is onwaarschijnlijk dat we in Zoetermeer soorten van lijst 3 zullen aantreffen.

De kolom Rode Lijst geeft aan in welke mate de soort in zijn voortbestaan wordt bedreigd. Overigens zijn niet alle soorten van de rode lijst beschermd. Voor de mate van bedreiging zijn 4 categorieën onderscheiden: GE- gevoelig, KW- kwetsbaar, BE- bedreigd en EB- ernstig bedreigd.

De laatste KM² kolom laat zien in hoeveel vierkante kilometer Zoetermeer de soort is waargenomen in de periode 1993-2005.

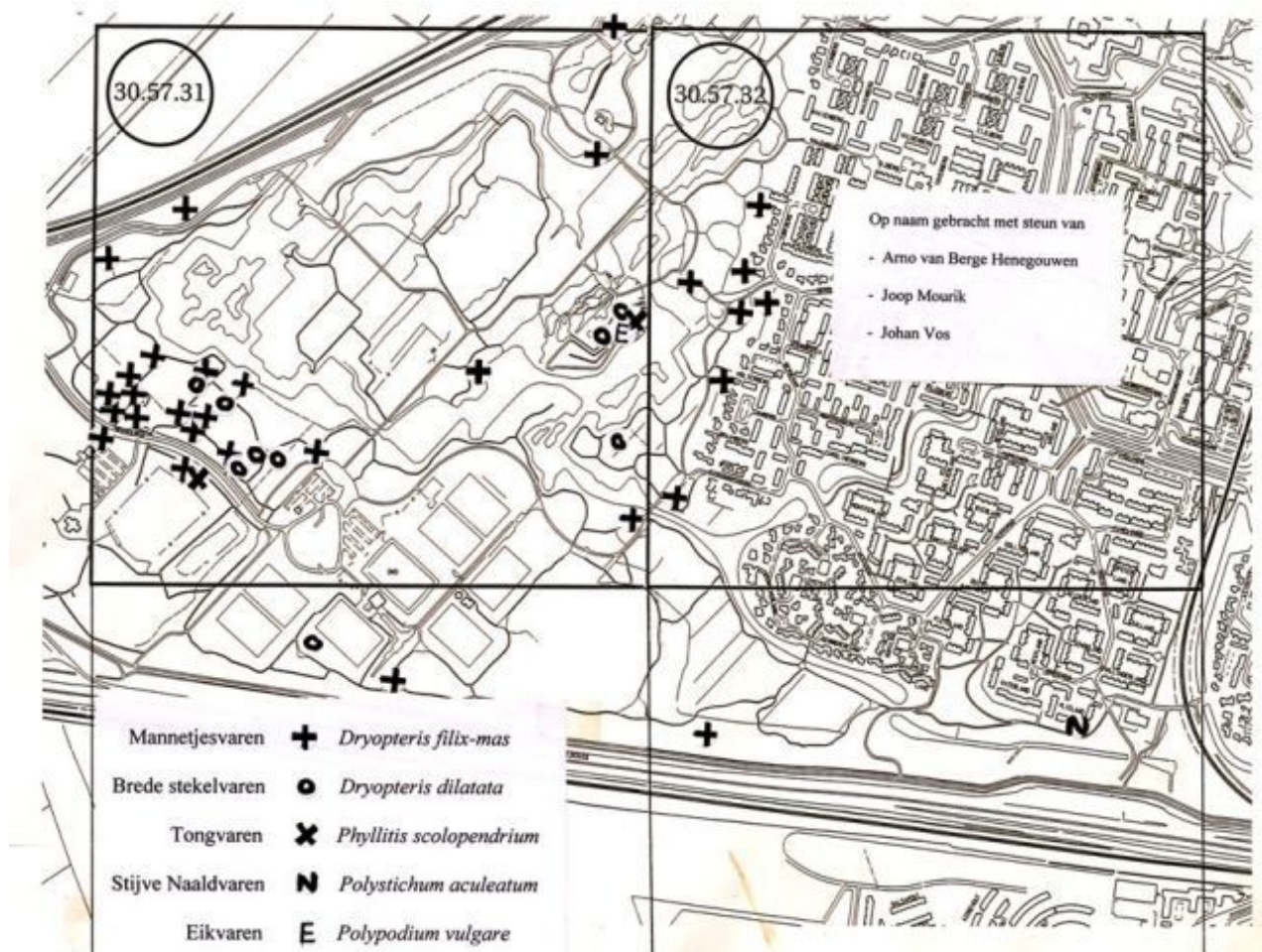
^a

http://www9.minlnv.nl/pls/portal30/docs/FOLDER/MINLNV/LNV/STAF/STAF_DV/DOSSIERS/MLV_NPVN/SOORTEN_GEBIEDSBESCHERMING/MLV_NPVN_NATUURWETGEVING_DOCUMENTEN/106946.PDF

9. De Varens in het Westerpark

Bob de Lange

Bij mijn dagelijks wandelingen door het Westerpark was me vaak opgevallen dat er betrekkelijk weinig varens staan. Bij een bezoek aan het nieuwe natuurspeelbos in de Baly, nabij stadsboerderij "De Ballyhoeve", zag ik daarentegen opvallend veel varens, trouwens ook paddestoelen. Niet meteen te begrijpen, want hemelsbreed is de afstand tot het Westerpark slechts een paar honderd meter. Ook is het Balybos jonger dan het Westerpark. In januari 2006 nam ik het besluit het Westerpark in zijn geheel te gaan inventariseren op varens. De meeste varens blijven in de winter groen en zijn dan dus goed van elkaar te onderscheiden. Op de paden ben ik begonnen, maar heb vervolgens alle enigszins bereikbare groeiplaatsen onderzocht. Iedere groeiplaats heb ik met een nummer op de kaart ingetekend en van iedere varen heb ik een blad, zo mogelijk met sporen, in een plastic zak meegenomen, met het nummer van de groeiplaats. De natuurtuin was gesloten en deze heb ik begin april 2006 onderzocht.

Bob de Lange

Fig. 8 Spreiding van varens in het Westerpark

Ik ben geen varendeskundige en heb voor de benaming de platen bekeken in de Spectrum natuurgids: Grassen, varens, mossen en korstmossen (eerste druk, 1980). Het bleek al snel dat het, ondanks de fraaie platen, erg lastig was de soorten goed te onderscheiden. Met steun van enkele botanisch hoger geschoolden, (zie de namen in het diagram) zijn ze allen op naam gebracht. Bij de Holterberg stond echter een zwaar beschadigd exemplaar dat te weinig bladmateriaal droeg voor een identificatie. Hopen dat de plant dit jaar weer terugkomt en dan alsnog aan de lijst kan worden toegevoegd. De resultaten zijn in het diagram samengebracht, met symbolen die naar de soort verwijzen. In totaal zijn 42 groeiplaatsen aangetroffen, de meeste met een enkel exemplaar. Maar bij de mannetjesvaren waren enkele groeiplaatsen met meer exemplaren, tot wel negen stuks, bezet. Het diagram laat zien dat de groeiplaatsen zeer ongelijk over het park zijn verdeeld. Een duidelijke concentratie tussen de golfbaan en het vogeleiland. Langs de bebouwing aan de

oostzijde een zone met mannetjesvaren. Aan de westzijde slechts enkele mannetjesvarens en in het centrale deel tussen de bruggen nauwelijks varens, behalve in de natuurtuin.

In totaal zijn vijf soorten gevonden, waarvan de mannetjesvaren het meest talrijk. Over de herkomst van de varens en hun verdeling over het park valt niet veel te zeggen. Er is in de loop van de jaren, voorafgaand aan de aanleg, grond aangevoerd van veelal onbekende herkomst. Ook moet in het park rekening gehouden worden met de introductie van nieuwe soorten door de bezoekers van het park. Vaak worden tuinplanten in het park gedumpt. Zeker is dat het geval met de stijve naaldvaren, die met een forse aardkluit was uitgestoken en langs de huizen in het gras was neergezet. De kluit was weer goed in de ondergrond geworteld. Een speciaal geval in dit verband is de natuurtuin. Pal naast elkaar een tongvaren, een eikvaren en een brede stekelvaren is opmerkelijk, zeker gezien het feit dat de eikvaren de enige in het hele park is en de tongvaren maar één soortgenoot heeft. De brede stekelvaren staat in ruim aantal in het moerasgebied van de natuurtuin, en kan goed met de aangevoerde turf zijn meegekomen. De beste vindplaatsen waren bedekt met een forse laag verweerd dood hout. Het huidige beheer, waarbij veel organisch materiaal ter plaatse kan vergaan, lijkt gunstig voor varens (en voor paddestoelen). Varens die op de harde klei staan redden het wel, maar hebben het niet optimaal. De soortgenoot van de tongvaren in de natuurtuin lijdt al jaren een wat pierig bestaan en staat in de volle grond nabij de golfbaan.

De vraag is in hoeverre dit onderzoek alle varens in het Westerpark heeft laten zien. Het hele park, tussen bowling en rioolgemaal is met zorg onderzocht, ik schat dat ik zeker driekwart heb gevonden. Zeer kleine soorten of exemplaren kunnen makkelijk gemist zijn, evenals varens die in de winter hun blad verliezen. Een indruk hierover is verkregen op 24 april, toen de bladen zich begonnen te ontrollen. Drie nieuwe vindplaatsen werden aangetroffen, de planten waren echter nog te klein voor identificatie. Ze zullen later in het seizoen op naam worden gebracht en op de kaart ingetekend worden.

Ooit heb ik gelezen dat engelse dames met een goede opvoeding, in de tijd van Victoria, zeker twintig soorten varens kenden. Nu ik zelf heb ervaren hoe moeilijk het is varens te onderscheiden, is mijn respect voor de opvoeding in dat tijdperk, dat als nogal vrouwonvriendelijk bekend staat, aanzienlijk toegenomen. Voor dit onderzoek heb ik materiaal met sporen verzameld en onttrokken aan de voortplanting. Om deze schade zo goed mogelijk te herstellen zijn de monsters gedroogd en fijngewreven. Het stof is op 19 april in het park, bij matige wind, uitgestrooid in het westelijke en het centrale deel.

10. Hertshoornweegbree in Buytenwegh

Annet de Jong

Op 31 mei j.l. trof ik op de kruising Zwaardslotseweg Marsmanhove (hok 30.57.24) een grote groeiplaats met hertshoornweegbree (*plantago coronopus*) aan. Deze voorheen in deze regionen zeldzame soort is duidelijk aan een opmars bezig. Het strooien van zout in de wintermaanden is hier waarschijnlijk debet aan.

Annet de Jong

Fig. 9 Hertshoornweegbree

11. Bont kroonkruid

Annet de Jong

In de berm van de Werflaan, ter hoogte van nr. 22, temidden van de cotoneasters trof ik opp 22 juni bont kroonkruid (*securigera varia*) aan. (kilometerhok 30.57.15) Deze fraaie vlinderbloemige is vooral bekend van rivierdijken waar zij op ruige, weinig gemaaide overhoekjes grote oppervlakken kan bedekken. Daarbuiten duidt haar aanwezigheid, volgens Eddy Weeda vaak op uitzaaien of uitstrooien van fazantenvoer. In Zoetermeer is deze opvallende verschijning twee keer eerder gesignaleerd, in Seghwaert en langs de Buytenparklaan. Of bont kroonkruid ook onderdeel is van het vogelvoer dat je in de dierenwinkel koopt zou ik niet weten.

12. Zwarte toortsen

voor het maaien op de foto gezet door Annet de Jong

Al jaren is één van de rijkste groeiplaatsen van de zwarte toortsen (*verbascum nigra*) in Zoetermeer te vinden in de berm van de Boerhaavelaan tegenover de ingang van voorheen het IBM-gebouw (kilometerhok 30.57.43). Net voor ze afgemaaid werden op 21 juni j.l. kon ik ze nog even digitaal vastleggen.

Annet de Jong

Fig. 10 Zwarte toortsen

13. Bleke klaproos

Annet de Jong

Tussen de stoeptegels (kilometerhok 30.57.24) trof ik op 27 juni de bleke klaproos (*papaver dubium*) aan. Deze klaproos, die aan lichtere (zand)grond gebonden is, is in Zoetermeer veel zeldzamer dan de grote klaproos. De meeste kans om bleke klaproos aan te treffen is in de spoorbermen.

14. Klimopbremraap

Arno van Berge Henegouwen

Arno meldt ons uit zijn tuin minstens 35, maar waarschijnlijk tot meer dan 40 exemplaren van de klimopbremraap (*crobanche hederiae*). In 2004 werd deze zeldzame soort op dezelfde plek voor het eerst waargenomen. (zie ook Kwartaalbericht nr. 46, blz. 13) en nu breidt de soort zich daar ter plekke blijkbaar uit. Zaak om ook elders in de stad geschikte groeiplaatsen nauwlettend in de gaten te houden.

Arno van Berge Henegouwen

Fig. 11 Klimopbremraap

GEZIEN IN ZOETERMEER:

15. Opnieuw oeverzwaluwen in Oosterheem

Johan Vos

Marcel van der Tol

Fig. 12 Oeverzwaluw

Op 4 mei j.l. kreeg ik van Marcel van der Tol door dat er weer oeverzwaluwen in Oosterheem zaten. "In een heuveltje aan de rechterkant van de weg direct voorbij het sneltramviaduct, gerekend vanaf de brandweerkazerne". Op 13 mei meldde Arno van Berge Henegouwen: "de eerder door Marcel aangemelde kolonie is waarschijnlijk niet meer. De nestgaten zijn nog te zien. Ik vermoed dat de oorzaak van het verdwijnen niet een directe verstering is, maar een verandering/verstering in de omgeving. Een heuvel in de buurt is afgegraven en voor de wand zijn hekken geplaatst waartussen iets zal komen". Positiever nieuws is er van de HSL-locatie. Wij telden daar ongeveer 70 bewoonde nesten". De situatie nu (23 juni) is zo dat er nog steeds sprake is van zo'n 70 nesten en dat de oeverzwaluwen in flinke aantallen rondvliegen. Ieder moment kunnen de eerste jongen gesignaleerd worden. (mond. med. Marcel).

16. Zoetermeerse waarnemingen uit het vogeldagboek

van Adri de Groot

Dinsdag 11 april

Ik ben niet iemand van weerstatistieken maar aan de natuur kan je wel merken dat het nijdig koud blijft, ze komt maar heel traag op gang. met de vogels, o.a. een paar groene spechten, een paar zwartkoppen en staartmezen.

Adri de Groot

Fig. 13 Groene Specht

Vooraf de vogeltjes die de afgelopen maanden warmte gewend waren, zie of hoor je nog nauwelijks. Zeker niet langs de waterkant. Je ziet en hoort een voorzichtige blauwborst, rietzangers komen nog helemaal niet los, een enkele zwartkop, maar de meeste vogels houden zich schuil. Vanmorgen in het Buytenpark een groepje van tien putters en wat zingende groenlingen, maar dat zijn standvogels (althans de meeste) en die hebben geen last van overgangsverschuinselen. Roofvogels moeten wel op de vleugels om te eten. Er vlogen een handvol torenvalken, drie buizerds, een ransuil zat uit de wind en in de zon en het lichte mannetje bruine kiekendief dat vlakbij broedt, vloog langs. Een twintigtal rustende IJslandse grutto's. In het meer beschutte Westerpark was het wat drukker

Donderdag 13 april

Zaterdag 15 april wordt in Vlaanderen een mussenteldag gehouden.

Als ik mee had kunnen doen, zou ik het gemiddelde flink kunnen opschroeven. Elke dag foerageren er zo'n twintig a dertig in onze tuin. Het is een kleine tuin, aan de achterzijde weliswaar beschut, aan de voorkant langs de weg. Waarom zitten er bij mij zoveel mussen terwijl ze niet direct in de buurt broeden? Uiteraard hoop ik dat ze gebruik zullen gaan maken van mijn nieuwe kolonienestkasten, maar ze kunnen niet onder de dakpannen, ook niet in de directe omgeving. Waarom toch bij mij? Het antwoord is eigenlijk simpel: voedsel! Ik heb twee feeders staan, zaad automaten, en die worden de hele dag geplunderd

Adri de Groot

Fig. 14 Huisemus (man)

Hetzelfde gebeurt bij vogelkennissen, ruim honderd meter verderop. Hoewel je dit geen wetenschappelijk bewijs kan noemen, kan je aannemen dat ze op het zaad afkomen omdat ze elders geen voedsel vinden. Er zijn geen ruige plekkjes (genoeg) meer waar deze alleseters zaad vinden, insecten, larven of afval. Met behulp van nestkasten en, als de proeven succesvol verlopen, met speciale dakpannen, kunnen we deze vrolijk kwetterende tuinvogels kunstmatig laten overleven. Bijvoederen zal in verstedelijkte gebieden wel altijd nodig blijven. Op de pagina huismussen van Vogelbescherming Vlaanderen is alle informatie te vinden over het meedoen aan de nationale mussenteldag. Er staat verder info over huismus en ook ringmus, de andere deelnemer aan de telling.

Over de achteruitgang in landelijke en verstedelijkte gebieden staat op de site van VBV een samenvatting van een Engels onderzoek. Daaruit blijkt dat in steden vaak tweede en derde broedsels mislukken, de pullen verhongeren door gebrek aan insecten (zie Kwartaalbericht 47p19, red.). Dat sluit aan bij mijn eerdere opmerking over te weinig rugtes.

Woensdag 19 april

In het Prielenbos waren vanmorgen vooral de roofvogels hoor- en zichtbaar. Twee miauwende buizerds, een roepend paartje bruine kiekendieven waarvan de vrouw in een ontoegankelijk rietveldje dook.

Arno van Berge Henegouwen

Fig. 15 Kleine karekiet

De sperwers hoorde ik wel even maar waren verder vrij zwijgzaam. De reden was duidelijk, zij waren een nest aan het bouwen, hun jarenlange gebruikte oude nest is bezet door houtduiven.

Verder waren vooral fitissen en grauwe ganzen hoorbaar, met hier en daar een tiftjaf, winterkoning, roodborst, merel, kool- en vooral pimpelmees. Boven de dichte takken hoorde ik wulpen overvliegen. Verder o.a. een roepende waterral, (nog) slechts één zwartkop en ook riep een koekoek. Vlak naast me begon een kleine karekiet zijn zang te oefenen. Zulke stukjes waar de natuur haar eigen gang mag gaan zijn er veel te weinig. Ik weet best dat niet iedereen houdt van zo'n vochtig bosje. Maar ik vind die plompgeluidjes in het water, knarsende bomen, de schichten die je tussen de takken door ziet vliegen, de "totale chaos", juist bijzonder boeiend, spannend. Omdat het flink nat is, kan je er alleen met waterdichte schoenen of laarzen wandelen en dat garandeert weer dat het er zalig rustig is.

Vrijdag 28 april

Op de telpost in het Buytenpark een fraaie man beflijster, de gele sikkle kleurde al naar 's zomers wit. Het zijn schuwe vogels, die zich bij het minste geringste verstoppen. Verder nog een vrouw tapuut. Boven de telpost vier buizerds en ca 25 gierzwaluwen en verder het paartje bruine kiekendief.

Vrijdag 5 mei

Vanmorgen vroeg op de fiets langs de Zoetermeerse plassen. In de Benthuizerplas broeden o.a. tal van kokmeeuwen op de eilandjes, wreed in hun broedroes verstoord door varende jongens die een eiland opgingen. Kon ze net op tijd terugschreeuwen. Langs de Benthuizerplas veel zingende kleine karekieten, een paar rietgorzen en wat rietzangers. Dezelfde geluiden langs de Noordhovense plas en Zoetermeerse plas en daar ook een handvol oeverlopers. Een koekoek bij de Noordhovense poeltjes en in het Prielenbos. Daar heb ik uren vertoefd, niet wetende dat er in het Balijbos een draaihals was gemeld. Geluisterd naar het gekwaak van de kikkers en het zingen van de vogels.

Adri de Groot

Fig. 16 Bosruiter

Adri de Groot

Fig. 17 Distelvlinder

Een bosruiter en dodaarzen bij de dichtgegroeide vogelkijkhut. De waterstand is er veel te laag. Door het graven van sleuven (kwajongenswerk?) staat het grootste deel van het moerasbosje droog. Van de sperwers geen spoor, bij hun nieuwe nest zijn de werkzaamheden gestaakt!

Donderdag 8 juni

Gisteren weer eens in het Bentwoud geneusd, door het waaielige weer kwam ik daar de laatste tijd niet zo vaak. Bosrietzangers, twee blauwborsten, kneuen, 4en jagende man bruine kiekendief, kleine karekieten, rietgorzen. Het was er vrij "stil"!

Verder een distelvlinder.

17. Oplevering natuurvriendelijke oevers

aan de Florazoom in Rokkeveen

Johan Vos

Tilly Kester

Fig. 18 Natuurvriendelijke oevers aan de florazoom

Met het planten van een aantal dotterbloemen verrichtte wethouder Elie de Vries op woensdag 19 april de officiële openingshandeling van het zoveelste waterplanproject: de natuurvriendelijke oevers aan de Florazoom in Rokkeveen. Ondanks het ogenschijnlijk gunstige tijdstip waren maar weinig belangstellenden komen opdagen.

Maar dat zal de natuur er niet van weerhouden om ook hier de haar geboden kansen aan te grijpen. De verwachting is dat het geplante riet op termijn de oevers zal veroveren en zal zorgen voor een verbeterde waterkwaliteit en de nodige paaiplaatsen voor verschillende vissoorten. Om het de vissers extra naar de zin te maken zijn langs deze oever ook speciale visplaatsen aangebracht.

Gezien de KNNV-belangstelling voor natuur aan, in en om het water zullen we de resultaten van de ingreep met extra belangstelling volgen en in dit blad melden.

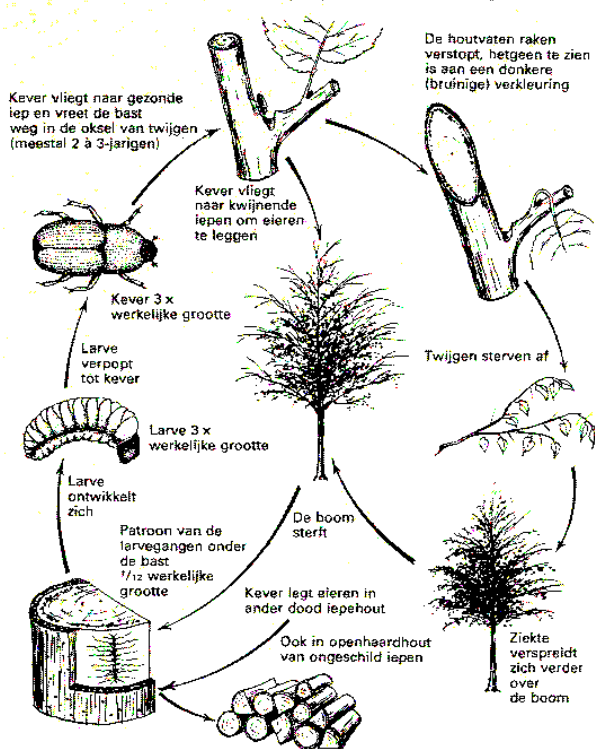
18. Iepziekte in het Westerpark

Johan Vos

Dit voorjaar werd, middenin het broedseizoen heel vogelminnend Zoetermeer opgeschrikt door het loeien van de kettingzaag en houtversnipperaar. Verontruste bewoners belden de gemeente. Bomen kappen, terwijl de vogels broeden is sinds de Flora- en faunawet van kracht is streng verboden. Was er een dringende noodzaak of een foutje in de planning? Iepziekte was de reden! In dat geval is de meest gebruikelijke werkwijze onmiddellijk kappen, schillen en vernietigen van de zieke bomen om verdere besmetting te voorkomen.

Ofje in zo'n geval de FF-wet mag overtreden leek onwaarschijnlijk, hoewel ik daar bij het ministerie van LNV geen eenduidig antwoord op kreeg. Het was toegestaan, mits er geen broedende vogels verstoord zouden worden. Of dat opjectief meetbaar was kon de collega-ambtenaar mij echter niet vertellen. Het mooiste zou natuurlijk zijn als de zieke iepen opgeruimd zouden worden na het broedseizoen. Daar staat dan weer tegenover dat het nog weken/maanden laten staan van aangetaste bomen groot besmettingsgevaar oplevert voor de andere iepen in het park en daar zijn die vogels ook niet bij gebaat. Kortom, een simpele oplossing voor dit probleem is (nog) niet gevonden. Misschien kunnen wij als KNNV'ers en/of leden van de vogelwerkgroep helpen bij het signaleren van zieke iepen en deze dan zo snel mogelijk doorgeven aan de beheerder van het desbetreffende park. Voor iedereen die vergeten is wat de iepziekte is, zet ik nog even de feiten op een rijtje.

Hieronder het leven van de iepespintkever in beeld gebracht

Brochure Staatsbosbeheer beheer 1984

Fig. 19 De ontwikkeling van de iepenziekte

Herkennen van een (zieke) iep

Iepen zijn te herkennen aan hun blad. Iepeblad heeft een scheve bladvoet: de beide bladhelften beginnen niet op dezelfde plaats aan het bladsteeltje. De vorm van het blad is meestal ovaal met een punt, maar kan afhankelijk van het type variëren. De rand van het blad is dubbel gezaagd. In de winter zijn kale jonge iepetakken herkenbaar aan het vertakkingspatroon, dat lijkt op een visgraat.

Kenmerken iepenziekte

Gezonde iepen dragen in de zomer fris groen blad. Bij een zieke boom verkleuren de bladeren van geel naar bruin en vallen uiteindelijk af. Dit proces begint met een tak, maar binnen enkele weken volgt de hele kroon. Dit wordt veroorzaakt door een schimmel die zichtbaar is in een afgesneden tak, als bruine of zwarte stippen, eventueel aaneengesloten tot een cirkel, in het hout net onder de bast.

Besmetting

De ziekte kan zich op twee manieren verspreiden. Allereerst kan de ziekte verspreid worden door de iepespintkever. Deze 3 tot 5 millimeter kleine kevertjes leggen hun eitjes bij voorkeur in beschadigde, zwakke of zieke bomen. De jongen vliegen 's zomers uit en kunnen zich vervolgens tegoed doen aan de bast van gezonde iepen.

De actieradius van de jonge kevers kan wel 10 km bedragen! Kevers die uit een zieke boom komen zitten vol schimmelsporen. Met het aanvreten van een andere boom brengen zij de schimmel over. Een tweede manier waarop de besmetting kan plaatsvinden is door wortelcontact. Als iepen naast elkaar groeien kunnen de wortels elkaar raken en vergroeien. Via dit ondergrondse contact kan een besmette boom zijn buurboom besmetten.

Voor meer achtergrondinformatie over de iepen in Zoetermeer zie kwartaalbericht nr. 46, blz 24-27

19. Slakken en schelpen in Zoetermeer: Agaathorens

Lodewijk van Duuren

Inleiding

Het is niet gemakkelijk de drie soorten agaathorens te onderscheiden. Het belangrijkste kenmerk is de breedte van het slakkenhuis, de smalste soort is de slanke agaathoren (*cochlicopa lubricella*) met een gemiddelde breedte van 2,1 mm, de breedste soort is de glanzende agaathoren (*cochlicopa lubrica*) met een gemiddelde breedte van 2,6 mm. De middelste agaathoren (*cochlicopa repentina*) neemt een positie tussen beide soorten in, vandaar dat de naam middelste is gekozen.

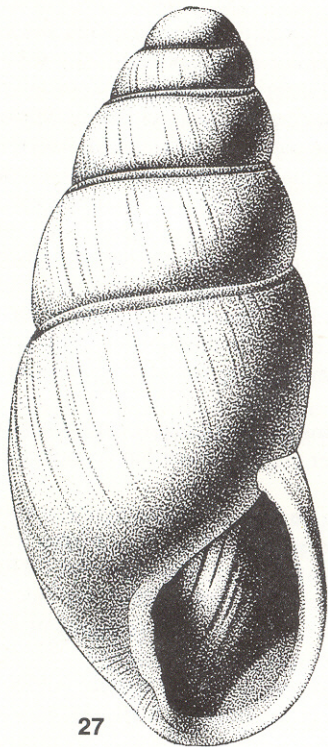

Fig. 20 Agaathoren

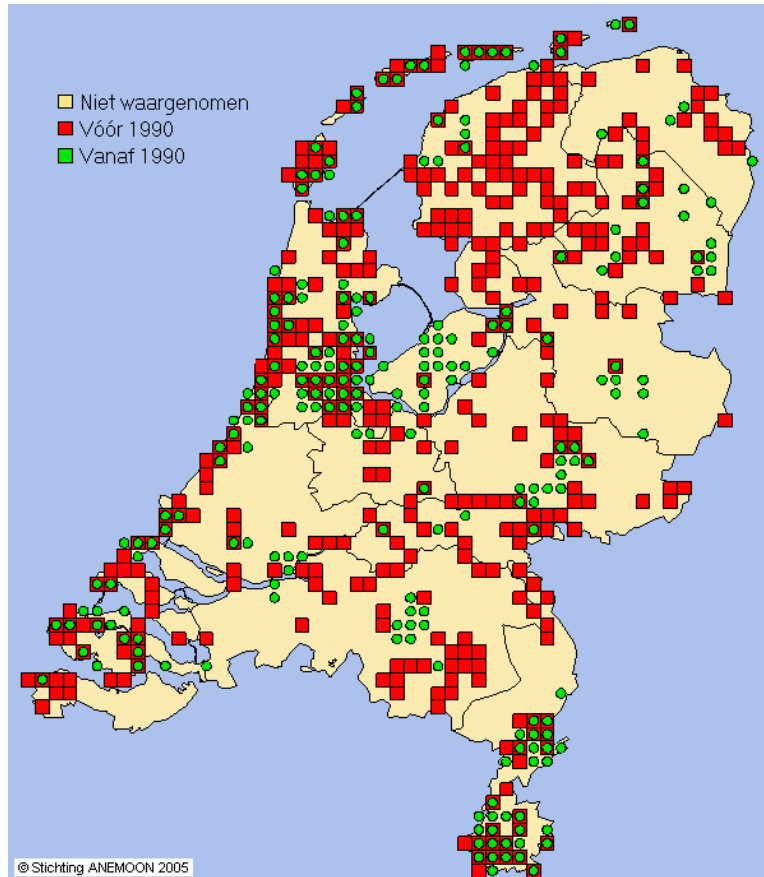

Fig. 21 Spreiding agaathoren

Beschrijving

Het meest opvallende kenmerk van de soorten van dit genus is hun sterk glanzende huisjes, vooral van het huisje van de glanzende agaathoren. De agaathorens zijn genoemd naar de gladde en glanzende agaaststeen. Zowel *lubrica* (Lat.) als *lubricella* betekenen glad, glibberig, waarbij de laatste ook de verkleiningsuitgang *-ella* heeft. Dit naar aanleiding van zijn iets kleinere afmetingen ten opzicht van *lubrica*.

Voorkomen

Dat ik in Zoetermeer maar drie exemplaren van dit genus heb gevonden, ligt waarschijnlijk niet aan zijn zeldzaamheid, maar aan de geringe grootte van de dieren. Voor het verzamelen van dergelijke kleine slakken dienen eigenlijk bodemonsters genomen te worden, die met zeven uitgezocht moeten worden. Een van de vindplaatsen is het bos achter het Rooms-katholieke kerkhof aan de Vlamingstraat (Amersfoort-coördinaten 093-452). De andere vindplaatsen liggen aan (092-453) en in de Meerpolder (092-455).

Ecologie

De drie soorten bewonen enigszins verschillende biotopen: de glanzende agaathoren komt voor op niet al te droge tot vochtige plaatsen. De slanke agaathoren op vrij droge tot zeer droge, al dan niet beschaduwde

plaatsen. Van de middelste agaathoren vermeldt Gittenberger et al. (1984) dat deze uitsluitend in het duingebied van Meijendel is gevonden, met de aantekening dat sommige vindplaatsen van de andere twee soorten mogelijk op deze laatste soort betrekking hebben. Op grond van het biotoop zijn de Zoetermeerse exemplaren tot de glanzende agaathoren te rekenen, maar op grond van de afmetingen komt ook de middelste agaathoren in aanmerking. Determinatie door deskundigen zal uitsluitend moeten geven.

Fig. 22 Ganzende agaathoren

Wetenschappelijke namen

Het eerste deel van de genusnaam is afgeleid van kochlos (Gr.) = schelp met een spiraalvormig huisje. Het tweede deel van de naam –copa is mogelijk afgeleid van copia (Lat.) = overvloed. Mogelijk naar de verscheidenheid aan soorten van dit genus. Maar volgens Rafael Muniz Solis (2002) is dit deel afgeleid van copa (lat.)= herbergierster.

De soortnaam *repentina* (Lat.) betekent plotseling, onverwacht en heeft zeer waarschijnlijk te maken met de latere ontdekking van deze soort.

Bronnen

Gittenberger, E., W.Backhuys & Th.E.J. Ripken (1984) De landslakken van Nederland. Stichting Uitgeverij KNNV.

Muniz Solis, Rafael (2002) Diccionario etimologico de malacologica. Sociedad Espanola de Malacologia.

BUITEN DE VERENIGING

20. Ook KNNV actief op de dag van het park, 28 mei j.l.

Johan Vos

Op de informatiemarkt bij de natuurtuin in het Westerpark was uiteraard ook de KNNV-afd. Zoetermeer present. Lodewijk van Duuren, Ben Starink en Sinie de Jonge gaven op deze zondag acte de presence. Volgens horen zeggen was de sfeer goed en was het er de hele middag gezellig druk. Voor de paddestoelen- en de plantenwerkgroep was door Sinie en Annet, speciaal voor deze dag uitdeelmateriaal gemaakt. Ook hebben we aan de tweede excursie "Waterbeestjes" (van 2 september a.s.) volop ruchtbaarheid kunnen geven.

Doe mee en kom op zaterdag 2 september a.s. naar het wijkcentrum Meerzicht, Uiterwaard 29 om 10.00 uur. Fiets en brood meenemen.

Annet de Jong

Fig. 23 Impressie waterbeestjesexcursie van 13 mei j.l.

Zelf heb ik deze zondag in het Seghwaertpark doorgebracht. De door de KNNV uitgezette speurtocht aldaar trok vrijwel de hele dag ouders met kinderen. Deze activiteit werd ondersteund door iedere deelnemer een rugzakje uit te reiken met spullen erin die onderweg gebruikt moesten worden. Iedereen met voldoende goede antwoorden op zijn vragenlijst mocht als beloning een greep doen in de grabbelton. Als het succes van deze actie af te meten is aan het enthousiasme van de kinderen en het aantal deelnemers (150) zit het wel goed.

21. Zaterdag 23 september 2006: Nationale Nachtvliedernacht

Johan Vos

Op zaterdag 23 september 2006 kunt u op vele locaties in het land kennismaken met de bijzondere wereld van de nachtvlieders. Nachtvlieders houden er over het algemeen een verborgen leven op na.

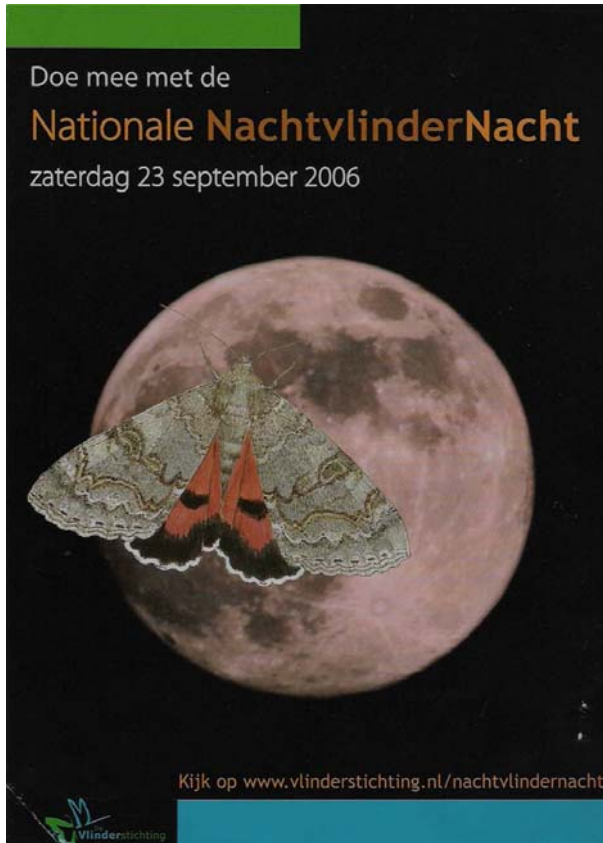

Fig. 24 Nationale nachtvliedernacht

De meeste mensen hebben er dan ook geen idee van dat er een bijzondere wereld schuil gaat achter de bruine motten die 's avonds rond lampen vliegen. Dat veel nachtvlieders eigenlijk erg kleurrijk zijn en de meest ingenieuze vleugel patronen bezitten, kunt u zelf ontdekken tijdens de tweede Nationale Nachtvliedernacht.

Op diverse locaties worden speciale nachtvlieders excursies georganiseerd waarbij felle lampen, lakens en zoete lokstoffen gebruikt worden om deze nachtelijke vliegers zichtbaar te maken. Tegelijkertijd worden vele honderden waardevolle gegevens over nachtvlieders verzameld. In Engeland is de Nachtvliedernacht al jaren een groot succes en de eerste Nederlandse nacht op 1 juli 2005 heeft eveneens veel kennis en enthousiasme opgeleverd. De Nationale Nachtvliedernacht wordt georganiseerd door De Vlinderstichting in samenwerking met Werkgroep Vlinderfaunistiek van de European Invertebrate Survey Nederland. Beleef het mee en reserveer zaterdag 23 september 2006 nu vast in uw agenda!

Kijk voor meer informatie op www.vlinderstichting.nl/nachtvliedernacht of neem contact op met De Vlinderstichting (tel. 0317-467346 of nachtvliedernacht@vlinderstichting.nl)

Of de Zoetermeerse vlinderwerkgroep deze nacht ook in actie komt was bij het verschijnen van dit blad nog niet bekend. Voor inlichting kunt u Anja van Beek (079- 3512378) bellen.

22. Noordnatuurnieuws

Marianne

"Oerwoud bij de bureu"

Voorjaar 2004. De Sellinger tuindames waren op excursie in de Kloosterbossen van Ter Apel, onder aanvoering van Nico de boswachter. Die voerde ons langs eeuwenoude bomen en nieuw opgegraven waterloopjes, liet spechten horen en reeënwissels zien en floot de goudvink tevoorschijn. Maar eigenlijk -daar zijn we tuindames voor- waren we op zoek naar de stinzenflora waar dit bos ooit beroemd om was. En die konden we amper meer vinden. Gevolg van verdroging, door gehannes met de grondwaterstand. Die was in de laatste decennia verlaagd, verhoogd en weer verlaagd met rampzalig gevolg voor de onderbegroeiing. Armoe was het, vond Nico. "Ik zal jullie eens laten zien hoe vitaal bos eruit hoort te zien", zei hij. "Hier de grens over, uurtje rijden, daar heb je nog oerwoud. We spreken af voor volgend voorjaar" Maar in 2005, de dag voordat Nico ons de weg naar dat oerwoud zou wijzen, beschadigde een zwiepende tak zijn oog (gevaarlijk vak, boswachter) en de excursie werd noodgedwongen een jaar opgeschoven.

Toen de tuingroep dan eindelijk in april 2006 op expeditie ging naar het Neuenburger Urwald, had ik daar wilde verwachtingen van. Misschien te veel Tom Poezen gelezen, maar eigenlijk rekende ik op een tocht door een landschap dat allengs woester en verlatener zou worden, over steeds moeilijker begaanbare wegen, met geklauter over omgevallen boomstammen en, wie weet, ook nog wat gezwaai aan lianen.

Niets van dat alles. Wel lagen her en der langs de Autobahn reeën als koeien zo rustig te herkauwen en uit ieder bosje stak een jachthut. (Duitsers waarschuwen je trouwens voor overstekende reeën met een bord met een springende ree erop, zo'n beest met een klein geweitje. In ons land staat er op zulke borden een edelhert, met een enorm gewei. Lijden wij hier een beetje aan grootheidswaan?)

Marianne Ketting

Fig. 25 Das Neunenburger Urwald

Maar toen we Neuenburg binnenreden, langs een blikerig bedrijventerrein met "Möbelrampe", wees niets op de nabijheid van oernatuur. We zagen een gründlich gesnoeid en pünktlich geharkt stadje. De enige verwijzing naar oerbos waren de bordjes "Zum Urwald", die ons voerden naar een keurig geplaveid parkeerterrein. Maar zodra we daar uitstapten vielen de monden open, waarachtig, oerwoud!!! Met woudreuzen, holle bomen en lianen, met een uitbundig vogelkoor begeleid door spechtenroffels. "Dit is nu een compleet bos", doceerde de boswachter, "met boomlaag, struiklaag en kruidlaag. Zo hoort dus een kruidlaag eruit te zien". En inderdaad: zover het oog reikte, een witgespikkeld tapijt van bosanemonen. De hele bosbodem was ermee bedekt. Sprookjesachtig!

Wat maakt een oerwoud oer? Het feit dat er niets geplant, gepland of aangelegd is. Het is gegroeid, gerijpt en door de eeuwen heen tot rust gekomen. Dat valt tuinschoffelaars misschien nog het meest op: er groeit niets dat er niet hoort. Geen storingsplanten, geen brandnetels, geen ruigte van bramen of vlieren. En dat komt niet omdat er zo ijverig gewied is. Dat komt door bodemrust. Evenwicht?

Het Neunenburger Urwald is een relict van de uitgestrekte wouden die ooit het Europese laagland bedekten. Het is er drassig, de grondwaterstand wordt niet gereguleerd en naast de paden zak je in de modder weg. Vochtigheid schept de voorwaarden voor uitbundige kruidengroei. We noteerden, behalve de beeldbepalende bosanemoontjes: bosgeelster, witte klaverzuring, nagelkruid, zeegroene muur, bosbies, holwortel, lievevrouwebedstro, eikvaren, dubbelloofvaren, muskuskruid, gele dovenetel (de wilde vorm zonder bont blad, gewoon groen) en speenkruid. De boomlaag bestaat voornamelijk uit eik, beuk en haagbeuk en het was voor tuindames een openbaring om te zien hoe hoog het haagbeukje uit onze heggetjes "in het wild" kan worden. Onder de bomen een struiklaag van vooral hulst, tegen de stammen

klimop en kamperfoelie. De oerwoudsfeer wordt nadrukkelijk bepaald door de vele dode bomen, haast nog mooier dan de levende; geen fantasievol neergemeterd snoeihout maar indrukwekkende gevallen reuzen en holle boomruïnes waarin heksen ruim zouden kunnen wonen.

Nestkastjes zijn overbodig in een oerwoud. Holenbroeders vinden er volop natuurlijke nestelplekken en dus wemelt dit bos van de spechten. We hebben de boomklever, de groene, middelste en grote bonte specht gezien en gehoord maar ook de kleine bonte, de grijskop en de zwarte moeten er voorkomen. In de poelen en geulen moeten kam- alpen- en vuursalamander leven, maar die hebben we niet kunnen betrappen. En verder is dat stille water natuurlijk goed voor heel veel muggen en ander stekend gespuis. Des zomers is dit oerwoud daardoor waarschijnlijk voor mensen onbegaanbaar. Op de omgevallen bomen zagen we varens en bijzondere mossen waarvan ik de namen niet heb onthouden, maar bij het zien van mossen komt onder tuiniers onvermijdelijk het gesprek op de bestrijding ervan. "Wat doe je daar nou tegen als het in je gras zit?" Gelukkig was er een biologe in ons gezelschap, een internationale dame die over de hele wereld vogels had geteld en die legde gepassioneerd uit dat mos de basis vormt van zowat iedere leefgemeenschap en dus respect verdient.

Hoe onderhoudt men een oerwoud? In principe niet, natuurlijk. Natuurlijke processen moeten er hun loop krijgen. Het moet er vooral "wild" blijven. En daarom was het prettig dat dit oerwoudje (het leek niet groter dan een fiks stadspark) vrij was gebleven van picknickbanken, paaltjesroutes en leerzame infobordjes. Het meubilair beperkte zich tot een gehalveerde boomstam hier en daar langs het pad, bruikbaar als bank of tafel, simpel en doeltreffend.

Maar een oerwoud moet wel beschermd worden. Daartoe was het omgeven door een beschermende "schil", jonge aanplant van haagbeuk die het inwaaien van mest en bestrijdingsmiddelen uit landbouwgebied moet voorkomen. Verder verbaasden we ons over een boktorrenval als "boombeschermer". Hij werkte volgens opschrift "umweltfreundlich ohne Gift", maar waarom zou men in een oerwoud boktorren willen bestrijden? Wij weten het aan Duitse jachtlust. Die was dan wel weer goed voor een jachthut, waar we konden schuilen voor de regen. En aan het eind van de boswandeling was er, op z'n Duits, een Kurort waar we ons bij eikeltjeskoffie en helende neuzelmuziek opdroogden en ons afvroegen of we, nu we al dit moois hadden gezien, ooit nog zouden kunnen genieten van zo'n verdroogd kalend Nederlands bos "Weet je wat", zei Nico, "volgend jaar moesten we maar eens naar Hasbruck. Uurtje verder rijden. Dat is nóg mooier". En mocht dat er inderdaad van komen, dan hoort u dat zeker van ons.

Met oergroeten!

23. Natuur- en milieuagenda Zoetermeer

	Tijd	Activiteit	Plaats (verzamelen)	Kosten	Organisatie
Wo/zat/zon- & feestdagen	13.00 -16.00	Pony- of ezelrijden	Stadsboerderij De Balijhoeve	€ 0,50 per rit	De Balijhoeve 3620832
Ma/wo en vrijdag	10.30 - 14.30	Kaasmaken	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
Zondag 2 juli	13.30	Waterexcursie in omgeving Noord-Aa i.k.v. het Waterplan	Restaurant Aa- zicht Noord-Aa	gratis	NME/IVN 3469662/9032
Ma t/m vr 10 t/m 31 juli	10.30- 16.00	Dagje Stadsboerderij Aanmelden !	Stadsboerderij Het Buitenbeest	€ 8,00 € 6,50 m Speel- meerpaspoort	Het Buitenbeest 3520624
Ma t/m vr 10 t/m 31 juli	10.00 -12.30	Dagje Stadsboerderij. Aanmelden ! Ochtendprogramma; verzorgen van dieren etc	Stadsboerderij De Balijhoeve	€ 5,50 € 4,00 m Speel- meerpaspoort	De Balijhoeve 3620832

	Tijd	Activiteit	Plaats (verzamelen)	Kosten	Organisatie
Ma t/m vr 10 t/m 31 juli	13.30 -16.00	Dagje Stadsboerderij. Aanmelden ! Middagprogramma; verzorgen van pony's	Stadsboerderij De Balijhoeve	€ 5,50 € 4,00 m Speel- meerpaspoort	De Balijhoeve 3620832
Woensdag 12 juli	13.00 - 15.30	Doe-activiteiten broodjes bakken en kruidenboter maken (aanmelden!!)	Wijktuinen Voorweg, Broekweg, Rokkeveen	Speelmeer- paspoort € 2,-	NME 3469534
Donderdag 13 juli	13.00 - 15.30	Doe-activiteiten creatief met bloemen (aanmelden!!)	Wijktuin Zegwaartseweg	Speelmeer- paspoort € 2,-	NME 3469534
Zondag 16 juli	14.00	Excursie Geneeskrachtige kruiden	't Westpunt in het Westerpark	gratis	IVN 3165583
Donderdag 20 juli	13.00 - 15.30	Doe-activiteit; broodjes bakken en kruidenboter maken (aanmelden!!)	Wijktuin Zegwaartseweg	Speelmeer- paspoort € 2,-	NME 3469534
Zondag 23 juli	13.00 - 14.00	Rondleiding in de natuurtuin	't Westpunt in het Westerpark	Gratis	Natuurtingroep 3416896/341347 3

Wo/zat/zon- & feestdagen	13.00 -16.00	Pony- of ezelryden	Stadsboerderij De Balijhoeve	€ 0,50 per rit	De Balijhoeve 3620832
Ma/wo en vrijdag	10.30 - 14.30	Kaasmaken	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
Ma t/m vr 1 t/m 11 aug	10.00 -12.30	Dagje Stadsboerderij. Aanmelden ! Ochtendprogramma; verzorgen van dieren etc	Stadsboerderij De Balijhoeve	€ 5,50 € 4,00 m Speel- meerpaspoort	De Balijhoeve 3620832
Ma t/m vr 1 t/m 11 aug	13.30 -16.00	Dagje Stadsboerderij. Aanmelden ! Middagprogramma; verzorgen van pony's	Stadsboerderij De Balijhoeve	€ 5,50 € 4,00 m Speel- meerpaspoort	De Balijhoeve 3620832
Ma t/m vr 1 t/m 11 aug	10.30- 16.00	Dagje Stadsboerderij Aanmelden !	Stadsboerderij Het Buitenbeest	€ 8,- € 6,50 m Speel- meerpaspoort	Het Buitenbeest 3520624
Woensdag 9 augustus	21.00 - 23.00	Kampvuur en avondspel	Wijktuin Voorweg	gratis	NME 3469534
Donderdag 10 augustus	13.30 - 16.00	Doe-activiteit; creatief met bloemen Aanmelden!!	Wijktuin Voorweg	€ 2,- Speelmeer- paspoort	NME 3469534
Donderdag 16 augustus	21.00 - 23.00	Kampvuur en avondspel	Wijktuin Zegwaartseweg	gratis	NME 3469534
Zondag 20 augustus	14.00	Vlinderexcursie	't Westpunt in het Westerpark	gratis	IVN 3165583
Zondag 27 augustus	13.00 - 14.00	Rondleiding in de natuurtuin	't Westpunt in het Westerpark	gratis	Natuurtingroep 3416896/341347 3

	Tijd	Activiteit	Plaats (verzamelen)	Kosten	Organisatie
Wo/zat/zon- & feestdagen	13.00 -16.00	Pony- of ezelryden	Stadsboerderij De Balijhoeve	€ 0,50 per rit	De Balijhoeve 3620832
Ma/wo en vrijdag	10.30 - 14.30	Kaasmaken	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
zaterdag 2 september		Vleermuizenexcursie	Zie krantenbericht		IVN 3165583
2-8 sept zat 2 sept zon 3 sept wo 6 sept do 7 sept		Waterweek, voorlopig programma Excursie waterbeestjes knnv Stand in stadshart dierenbeschermi Zeilwedstrijd watersportver Waterbeestjes in de natuuruin Introductieduiken in de Veur Fietsexcursie met lezing Open huis gemaal Palenstein en muskusrattenbestrijding	Zie krantenberichten En programma waterweek		NME 3469662/34690 32
Zondag 3 sept	13.00 - 16.30	Septembermarkt met diverse activiteiten (ook ikv waterweek)	Stadsboerderij Het Buitenbeest		Buitenbeest 3520624
Zondag 3 september	13.00 - 16.00	Open dag op de wijktuinen (ook ikv waterweek)	Wijktuin Rokkeveen en Voorweg		NME 3469534
Maandag 4 september	18.30 - 20.30	Open avond op de wijktuin (ook ikv waterweek)	Wijktuin Noordhove		NME 3469534
Dinsdag 5 september	18.30 - 20.30	Open avond op de wijktuin (ook ikv waterweek)	Wijktuin Broekweg, Zegwaartseweg en Voorweg		NME 3469534
Zaterdag 9 september	10.00 - 16.00	Monumentendag met diverse kinderactiviteiten	Stadsboerderij Het Buitenbeest		Buitenbeest 3520624
Zondag 10 september	10.00 - 16.00	Workshop jam maken Vooraf aanmelden, max 12 deeln	't Westpunt in het Westerpark		IVN 3165583
Donderdag 14 september	20.00	Lezing door vogelfotograaf over vogels in Nederland	Wijkpost Meerzicht Uiterwaard 29		Vogelwerkgroep 3163631
16 t/m 24 september zat 16 sept zon 17 sept do 21 sept zat 23 sept zon 24 sept		Week van de Vooruitgang (groen licht voor duurzame mobiliteit) Activiteiten in de Dorpsstraat Sport en spelact, wandelfietstocht, Autoloosloop, excursie natuurtuin Schoolbrenngactie Politieke Arena Broemrit	Voorlopig programma Voor meer informatie zie krantenberichten		VMD 3210208 afd Milieu 3468445
Zondag	12.00	Straatfeest ikv Autovrije	Stadsboerderij		Buitenbeest

	Tijd	Activiteit	Plaats (verzamelen)	Kosten	Organisatie
17 september	- 16.00	zondag	Het Buitenbeest		3520624
Zondag 17 september	14.00	Bomen en struiken in de loop van de herfst	't Westpunt in het Westerpark		IVN 3165583
Zondag 17 september		Fietstocht langs het water			IVN 3165583
Zondag 24 september	13.00 - 14.00	Rondleiding in de natuurtuin	't Westpunt in het Westerpark	Gratis	Natuurtingroep 3416896/341347 3

Website IVN	http://www.ivnzoetermeer.nl/index.html
Vogelwerkgroep	http://www.vwgzoetermeer.nl/
KNNV	www.knnv.nl/zoetermeer
Gem Zoetermeer	www.zoetermeer.nl/natuur&milieu

Coördinatie: Natuur- en Milieueducatie Zoetermeer. Deze agenda komt 4x per jaar uit. Opgave van excursies voor het 4e kwartaal 2006 vóór 15 september 2006 bij NME-team, telefoon 346 96 62	Internet: www.zoetermeer.nl /natuur&milieu E-mail: M.J.Kester@zoetermeer.nl E-mail : nmezoetermeer@zoetermeer.nl
---	--

24. Namen

REDACTIE KWARTAALBERICHT

Taeke M. de Jong (3516599)

Johan Vos (023-5280231)

Marsmanhove 2 2726 CM Zoetermeer

Email T.M.dejong@bk.tudelft.nl

Print: P. van Dijk Praktiprint@planet.nl 079-3617718

Kopij kan daar worden ingeleverd op floppy (platte tekst of Word).

Inleverdatum julinumner: eind september geschreven of getypte tekst een maand vóór deze datum inleveren.

Auteurs in 2006

Arno van Berge Henegouwen 079-3211952

Hans Bieze (penningm.) 079-3421351

Marijke van Damme KNNV-landelijk

Lodewijk van Duuren 079-3214149

Adri de Groot 079-3313200

Annet de Jong (voorz.) 079-3422924

Taeke de Jong (secr.) 079-3516599

Tilly Kester (plv. voorz.) 079-3412605

Bob de Lange 079-3200516

Marianne Ketting 0599-324586

Wim de Liefde 079-3412605

Geert van Poelgeest KNNV-gewest

Fred Reeder 079-3213612

Monique Snoek 079-3518472

Johan Vos 023-5280231

Peter van Wely 079-3520414

Kopij of opgave verzenden naar: Marsmanhove 2 2726 CM Zoetermeer of T.M.dejong@bk.tudelft.nl

25. Ik wil ook lid worden

van de Natuurgroep Zoetermeer

O > als lid á € 15,- per jaar

O > als huisgenoot-lid á € 10,- per jaar

O > als donateur á € 5,- per jaar

de leden ontvangen dit blad,
donateurs alleen het januarinumner

van de KNNV + afdeling Zoetermeer

O > als lid á € 31,- per jaar

deze leden ontvangen dit blad, het landelijke KNNV-blad Natura en korting op de KNNV-uitgaven

.....

naam

.....

adres

.....

postcode

.....

telefoon

.....

Email

.....

handtekening

26. Index

- A12 7
aardaker..... 8
agaathoren 18
akkerandoorn..... 9
akkerdistel 5
akkerklokje..... 8
alpensalamander 23
Backhuys 19
Balijbos 15
Balijhoeve 10
Bayens, G..... 3
Beek, Anja van 21
beflijster 15
Benthuizerplas..... 15
Bentwoud..... 16
Berg 2
Berge Henegouwen, A. van
..... 13; 14
beuk 22
bevertjes 8
bijenorchis 9
blaartrekkende boterbloem 7
blauwborst 14; 16
blauwe knoop 9
blauwe reiger 3
bleke klaproos 13
Boerhaavelaan 13
bokter..... 23
bolderik 8
bont kroonkruid..... 12
boomklever 23
borstelkrans 8
bosaardbei..... 8
bosanemoon..... 22
bosbies 22
bosgeelster 22
bosrietzanger 16
bosruiter..... 16
bowling..... 11
brede orchis 8
brede stekelvaren 11
brede waterpest..... 8
brede wespenorchis 8
bruine kiekendief . 14; 15; 16
buizerd..... 3; 14; 15
Buytenpark 14; 15
Buytenparklaan..... 12
cochlicopa lubrica 18
cochlicopa lubricella 18
cochlicopa repentina..... 18
cotoneaster 12
crobanche hederæ..... 13
daslook 8
distelvlinder..... 16
dodaars..... 16
dotterbloem..... 16
draaihals 15
driekleurig viooltje 7
dubbelloofvaren 22
Duuren, L. van 18
Duuren, L. van 19
dwergviltkruid..... 9
edelhert..... 22
eik 22
eikvaren 11; 22
ekster 3
ereprijs 5
Europa 4
fazant..... 6
fitis 15
Florazoom..... 16
fluitenkruid 5
ganzende agaathoren..... 19
geknikte vossenstaart..... 6
gele dovenetel 22
gele helmbloem 8
gele plomp 7
gevlekte orchis..... 8
geveugeld herts 5
gewone dotterbloem 8
gewone vogelmelk..... 8
gierzwaluw 15
Gittenberger..... 19
Gittenberger, E. (1984).... 19
glanzende agaathoren18; 19
golfbaan 10
goudhaver 9
goudvink 21
grasklokje 9
grauwe gans 15
grijskop specht..... 23
groene specht..... 23
groenling 14
groot hoefblad..... 6
Groot, A. de 14
grote bonte specht..... 23
grote egelskop 7
grote kaardenbol..... 8
grote keverorchis 8
grote tijm 9
grote vossenstaart 6
grutto..... 6
gulden sleutelbloem..... 9
haagbeuk 22; 23
harig knopkruid 7
harige ratelaar 8
Hasbruck 23
heggenwikke..... 7
herik 7
hermelijn 3
hertshoornweegbree..... 12
holpijp 6
holwortel 22
hondsdraf..... 7
hondskruid 9
hoornbloem..... 7
houtduif..... 15
huismus 3; 15
hulst 22
iep 17
iepespintkever 17
iepziekte 17
IJslandse grutto 14
Jong, A. de 12; 13
Jonge, S. de 19
kalmoes 7
kamgras 8
kamperfoelie 23
kamsalamander 23
karwij 8
katwilg..... 5
kilometerhok 30.57.15 12
kilometerhok 30.57.2412; 13
kilometerhok 30.57.43 13
kilometerhok 30.58.33 5
klein glaskruid..... 9
klein hoefblad 6
kleine bonte specht..... 23
kleine karekiet..... 15; 16
kleine maagdenpalm 8
kleine pimperl 8
kleine ruit 9
kleine wolfsmelk 8
klimop 23
klimopbremraap 9; 13
kluut 6
kluwenhoornbloem 6
koekoek 15
kokmeeuw 15
koolmees 15
koolzaad 5; 6
korenbloem..... 8
kraai..... 6
kraakwilg..... 5
krabbescheer..... 8
kruipende boterbloem..... 7
kruisbladwalstro 8
Lange, Bob de 10
lepelaar 6
liesgras 7
lievevrouwebedstro..... 22
madeliefje 5
mannetjesvaren 10; 11
Marsmanhove..... 12
Meijendel 19
merel..... 15
middelste agaathoren 18; 19
middelste specht..... 23
moeraswespenorchis..... 8
Muniz Solis 19
Muniz Solis, R. (2002) 19

mus	14	rood guichelheil	7	varens	10
muskuskruid	22	rood peperboompje	9	veldgerst	8
muurbloem	8	roodborst	15	verbascum nigra	13
nachtvlinders	21	ruig klokje	8	Vlamingstraat	18
nagelkruid	22	scherpe boterbloem	5; 7	vleeskleurige orchis	9
natuurtechniek	4	schietwilg	5	vogeleiland	10
natuurvriendelijke oever ..	16	scholekster	6	Voorweg	7
Neuenburger Urwald	21	securigera varia	12	vos	3
Noordhovense plas	15	Seghwaert	12	Vos, J.	3; 16; 17; 19; 21
Noordhovense poeltjes	15	Seghwaertpark	20	Vos, Johan	14
oerwoud	22	slanke agaathoren	18	Vries, E. de	16
oeverloper	15	slanke mantelanjer	9	vuursalamander	23
oeverwaluw	14	slanke sleutelbloem	9	waterdriblad	8
Oosterheem	5; 14	slanke waterkers	7	waterral	15
paardebloem	5	slobeend	6	weegbree	5
papaver dubium	13	specht	21; 23	welriekende agrimonie	8
Pelgrimshoeve	7	speenkruid	5; 22	Werflaan	12
pestvogel	3	speerdistel	5	Westerpark	10; 14
pimpelmees	15	sperwer	15; 16	wilde kievitbloem	8
plantago coronopus	12	spoorbermen	13	wilde marjolein	8
prachtklokje	8	spruitkool	5	winterkoning	15
Prielenbos	15	Starink, B.	19	witte klaverzuring	22
putter	14	steenbreekvaren	8	witte waterlelie	7
ransuil	14	stengelloze sleutelbloem ...	9	wondklaver	9
rapunzelklokje	8	stijf hardgras	8	wulp	15
ree	22	stijve naaldvaren	11	zeegroene muur	22
Reeder, F.	6; 7	stijve wolfsmelk	9	Zoetermeerse plas	15
reuzenbalsemien	7	stinzenflora	21	zomerfijnstraal	7
riet	7	tapuit	6; 15	zomerklokje	8
rietgors	15; 16	Ter Apel	21	Zuidweg	7
rietorchis	7; 8	tjiftjaf	15	Zwaardslootseweg	12
rietzanger	14; 15	Tol, M. van der	3; 14	zwanenbloem	8
ringmus	15	tongvaren	8; 11	zwarte kraai	3
rioolgemaal	11	torenavalk	14	zwarte roodstaart	5
Ripken	19	tureluur	6	zwarte specht	23
Rode lijst	8	Urwald	21	zwarte toorts	13
Rokkeveen	16	valse kamille	9	zwartkop	14; 15
Rokkeveenseweg	7	van de Werflaan	12		